

Pročitati smo - Franz Kafka: »Dnevnici«, TIMpress, Zagreb, 2022.

NA IZVORIMA KAFKINA STVARALAŠTVA

Sva su Kafkina djela obilježena strahom i neizvjesnošću ljudske egzistencije, a kada i kako su se radala, širila i razvijala, možemo pregledno, ali ne bez truda i pozornog iščitavanja, sagledati i pratiti u njegovim »Dnevnicima«, koje u kompletu planira objaviti TIMpress (u tri toma, do kraja ove godine) što će nesumnjivo biti veliki izdavački poduhvat, posebice stoga jer će unijeti potrebne korekcije i time ispraviti nedostatke koji su prisutni u već poprilično starom, prethodnom izdanju dnevnika, u izdanju zagrebačke »Zore«. Nedavno je izašao prvi svezak Kafkinih dnevnika, a u rukopisnoj verziji s njemačkog prevela ih je naša ugledna estetičarka i sveučilišna profesorica dr. Nadežda Čačinović, a obuhvaća razdoblje 1909. - 1912. Istina, čitajući netom objavljeni dnevnik, čitatelj se nalazi pred zahtjevnim, pa i teškom zadaćom; kako bi mogao pratiti o čemu Kafka razmišlja, s kime komunicira, što bilježi, mora barem približno poznavati osnovne koordinate njegova složenog i u mnogo čemu inspirativna djela i stvaralaštva kao takva. Pa čak i tada teško se probija kroz to gusto, mnogi ne dvoje, genijalno štivo. Ali, tko ustraje, na koncu mu se trud isplati, jer nam se pred očima počne razvijati neobičan i uzbudljiv »film« o sazrijevanju velikog pisca koji je bez ikakve dvojbe obilježio našu epohu, možda više nego ljeđan novodobni autor.

Izazov za prevoditelje

Kafka je oblikovao specifičnu civilizaciju koja, kako vrijeme protiče, sve više postaje predmet interesa i proučavanja, ne samo teoretičara i povjesničara književnosti i estetike, filozofije uopće, već i sociologa, psihologa, psihijata, politologa, kulturologa i mnogih drugih struka i specijalista koji na prvi pogled i nemaju isuviše veze s literaturom i umjetnošću uopće. Na koncu prema njegovim djelima snimljeno je i nekoliko filmova, posebice uspješan bio je »Proces« (1962.) u režiji slavnog Orsona Wellesa, a uloge su tumačili istinski velikani svjetske kinematografije: Anthony Perkins, Romy Schneider i Jeanne Moreau. Nova verzija istoimenog djela pojavila se 1993. s Kyleom MacLachlanom u glavnoj ulozi, ali nije doživjela uspjeh prethodnog filmskog ostvarenja.

Prevoditeljica dnevnika, dr. Čačinović, je naglasila kako su kritička izdanja Kafkinih rukopisa »možda najveći izazov za prevoditeljski posao«, ali ona je, nesumnjivo vrstan znalac njegova djela, s velikom akribijom ušla u taj pothvat, »avanturu«, a s pratećim bilješkama pokušala je u svakom pogledu olakšati čitateljima razumijevanje teksta i objasniti okolnosti (kao i najvažnije ličnosti, primjerice; Oscar Baum, Felix Weltsch, Alfred Löwy, Max Brod...), koje Kafka spominje u dnevnicima) nastanka ovih zapisa. Ujedno, prevoditeljica nas upućuje: »Tekstualni predlozi za ovo izdanje bili su Kafkini javno dostupni dnevnički zapisi, a od pomoći pri prevodenju bila su brojna dostupna njemačka izdanja, posebice »Tagebücher 1910. - 1923. Fischer Taschenbuch Verlag iz 1973. Pratećim bilješkama željelo se čitatelju što detaljnije objasniti okolnosti nastanka ovih dnevničkih zapisa, kao i manje poznate regionalne izraze.«

Otvaranje vrata Kafkina svijeta

Prvi svezak Kafkinih dnevnika podijeljen je u četiri dijela, a na kraju su nam predloženi osnovni podaci iz njegova životopisa, kako bi se, pretpostavljam, lakše pratila i sama kronologija autorovih bilježaka. Recimo; kada je 27. prosinca 1910. u dnevnik zapisao: »Moja snaga više nije dovoljna ni za jednu rečenicu. Da, kada bi se radilo o riječima, kada bi riječ barem bilo dovoljno zapisati i okrenuti se od nje s mirnom svijesću da ste tu riječ u

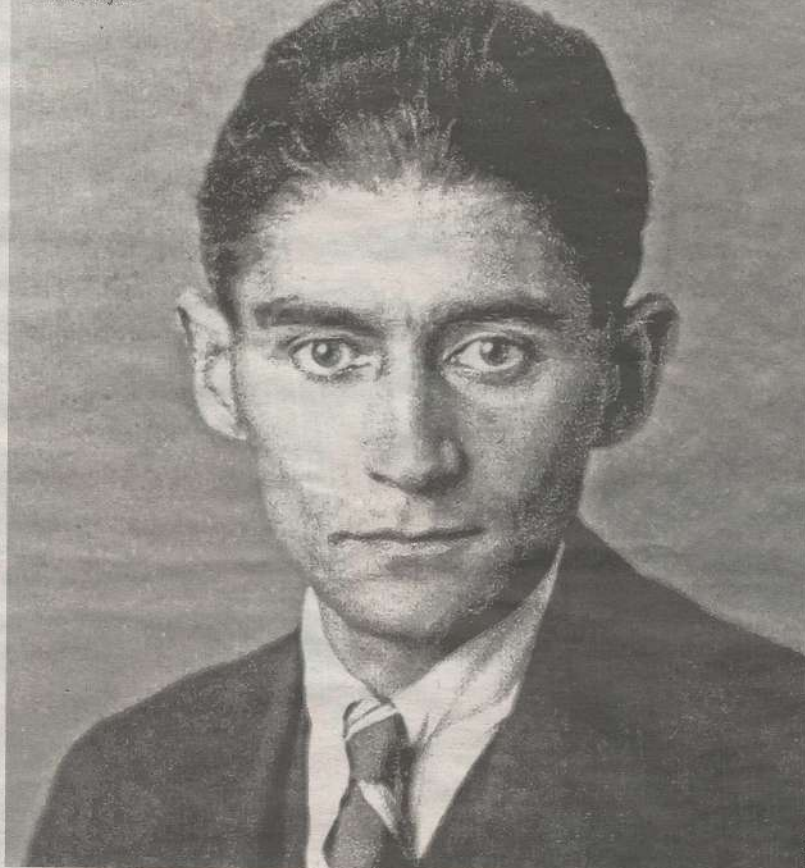
cijelosti ostvarili«; kroz taj iskaz mi se zapravo upoznajemo sa svekolikim Kafkinim »unutarnjim arhiipelagom« u kojem se kriju strahovi, strepnje, predrasude, duhovna i duševna stanja koja se sukobljavaju i razvijaju i na unutarnjem, ali i na »vanjskom«, fizičkom planu. To je memento koji se provlači kroz njegovo svekoliko stvaralaštvo; iza svake ispisanе rečenice, prepoznajemo tu »muku« s riječima, a možda je ipak najprepoznatljivija u Kafkinom posmrtno objavljenom djelu »Proces«, ali naravno, ta »vidljivost straha, tjeskobe i strepnje«, uostalom kao i njegova posvećena ostavština, podliježu različitim interpretacijama, jer se radi (lo) o nesumnjivo zagonetnoj osobi čiji nam je život u mnogo čemu nedokučiv.

Dnevnici nam otvaraju vrata Kafkina svijeta, ne samo intelektualnog i stvaralačkog, već i onog svakodnevnog s kojim se teško nosio i u kojem se nije najbolje snalazio. Komplexan odnos prema ocu, tu ljubav koja guši i sputava, veze sa ženama s kojima nikako nije znao uspostaviti pravi odnos, na koncu komunikacija s prijateljima, prema kojima se uvijek odnosio s nevoljkom rezervom, na distancu, jer naprosto nije znao drukčije, a zbog čega je patio, ne znajući kako da im stavi do znanja koliko mu zapravo znače. Posebno je imao blizak i složen odnos s Maxom Brodom kojem možemo zahvaliti što nije ispunio Kafkinu zamolbu i nakon njegove smrti uništio književnu ostavštinu kojoj se danas divi čitav svijet. Često su im odnosi bili napeti i o tome je Kafka pisao i u svojim dnevnicima: »Maxu se nisu sviđali posljednji dijelovi koje sam napisao, u svakom slučaju jer misli da nisu u skladu s cjelinom, a možda i zbog toga što ih i same smatra lošim. To je vjerojatno zato što me bio upozoravao da ne pišem tako naširoko jer učinak takvog pisanja on vidi kao nešto želatinozno.«

Enciklopedije straha

Sama se »vidljivost« opisanog sudskog mehanizma u »Procesu« kod mnogih »tumača« Kafkina djela vidi kao preoblikovana borba pisca s vlastitom bolešću (tuberkulozom), drugi je tumače kao vizionarsku antipacijaciju mehanizama totalitarnog društva, dok treći »Proces« čitaju kao svejvrstnu religioznu apoteozu strašnog suda koji se spušta na Zemlju. I naravno, eksplicite se šire, teško da bi ih čak i najpupčeni

Franz Kafka

»kafkolog« mogao sve pobrojati. Ali, kako god da se čita (i tumači), »Proces« je prava, nepatvorena »enciklopedija straha« za koju u dnevnicima, fenomenološki vidimo kako se »arhitektonski« razgrađuje. Jozef K. je uplašen, jer u susretu s nedokučivom besmislenim sudskim (životnim) mehanizmom ne vidi nikakvu vlastitu krivnju; uplašeni su i ostali akteri sudskog aparata na koje nailazi Kafkin antijunak. Strah se kreće (ne) logičnom putanjom, zatvara krug,

ali se iznova (p)okreće; oni s nižih (sudskih/životnih) pozicija u strahu gledaju nadređene, stražari su uplašeni od batinaša, trgovac Blok sa strahom priča o nedodirljivim sudijama, a paradoksalno, sve se sudije plaše običnog slikara Titorellija koji ih pušta, ali na mala vrata. Ovaj, samo naizgled paradoksalan strah obilježiti će i Kafkin »Zamak« i tu možda još i bolje prepoznajemo mehanizme koji (nas) zastrašuju i kako ti mehanizmi funkcioniraju do

najsitnijih i najsuptilnijih detalja. I u svojim pripovijetkama Kafka je gotovo opsesivno obuzet propitivanjem straha; recimo »U kažnjeničkoj koloniji« simbolično nam predstavlja izoliranu kažnjeničku koloniju koja opstaje samo zahvaljujući stalnim »ubrizgavanjem« doza straha od kažnjavanja na nedefiniranoj, monstroznoj spravi za mučenje, a koja ispisuje zločin urezujući ga na leđa osuđenika. Gregor Samsa, junak priče »Preobražaj«, (postao je simbolom straha koji izaziva gubitak identiteta, a istodobno, s druge strane, Kafka nam u priči »Umjetnik i gladovanje« prikazuje lik koji je odlučio pokazati i dokazati kako je svaki strah izlisan. Ili kako lucidno primjećuje, nesumnjivi autoritet za srednjoeuropsku književnu tradiciju, posebice njezinog njemačkog »ogranka«, Claudio Magris: »Kafka je na jedinstven način prikazao krivnju suvremenog čovjeka - neminovnu jer je upisana u povijesno-egzistencijalno stanje u kojemu živi, no nije zbog toga manje tegobna. U njegovu je djelu Prag uistinu postao...lice svijeta, nemoguća, a svačija domovina, baš zato što je lišena svake lokalne određenosti. Pa ipak Prag nije samo češko-njemačka granica. Prava je granica jedna druga. Prag je jedno od mjesta na kojima se odvija židovska asimilacija, postupak koji istočnog Židova odvaja od konačnosti Zakona, razarajući njegov identitet kako bi ga uklopio u društvo koje će ga

Nedavno je izašao prvi svezak Kafkinih dnevnika, a u rukopisnoj verziji s njemačkog prevela ih je naša ugledna estetičarka i sveučilišna profesorica dr. Nadežda Čačinović, a obuhvaća razdoblje 1909. - 1912. Istina, čitajući netom objavljeni dnevnik, čitatelj se nalazi pred zahtjevnim, pa i teškom zadaćom; kako bi mogao pratiti o čemu Kafka razmišlja, s kime komunicira, što bilježi, mora barem približno poznavati osnovne koordinate njegova složenog i u mnogo čemu inspirativna djela i stvaralaštva kao takva. Pa čak i tada teško se probija kroz to gusto, mnogi ne dvoje, genijalno štivo. Ali, tko ustraje, na koncu mu se trud isplati

